

PEDAGOGIK QOBILIYATLAR VA ULARNING TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDAGI PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Pardayeva Binafsha Asqar qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

O`zbek tili va adabiyoti yo`nalishi 1-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20152389>

Annotatsiya: Ushbu tezisda pedagogik faoliyatning muvaffaqiyatini ta'minlovchi individual-psixologik xususiyatlar — pedagogik qobiliyatlarning tizimli tahlili berilgan. Maqolada o'qituvchi qobiliyatlarining didaktik, akademik, perseptiv, kommunikativ va tashkilotchilik kabi tarkibiy qismlari o'zaro aloqadorlikda o'rganilgan. Tadqiqot natijasida pedagogik mahorat va psixologik kompetentlikning o'quvchilar motivatsiyasi hamda ta'lim sifati ko'rsatkichlariga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik qobiliyat, psixologik kompetentlik, emotsional intellekt, didaktika, persepsiya, pedagogik muloqot, ta'lim samaradorligi, motivatsiya.

Abstract. This article provides a systematic analysis of pedagogical abilities—individual-psychological characteristics that ensure the success of teaching activities. The article examines the structural components of teacher abilities, such as didactic, academic, perceptive, communicative, and organizational, in their interrelation. As a result of the research, the influence of pedagogical mastery and psychological competence on student motivation and educational quality indicators is substantiated.

Keywords: pedagogical ability, psychological competence, emotional intelligence, didactics, perception, pedagogical communication, educational effectiveness, motivation.

Аннотация. В данной статье представлен системный анализ педагогических способностей — индивидуально-психологических особенностей, обеспечивающих успех педагогической деятельности. В статье во взаимосвязи рассматриваются структурные компоненты способностей учителя, такие как дидактические, академические, перцептивные, коммуникативные и организаторские. В результате исследования обосновано влияние педагогического мастерства и психологической компетентности на мотивацию учащихся и показатели качества образования.

Ключевые слова: педагогические способности, психологическая компетентность, эмоциональный интеллект, дидактика, перцепция, педагогическое общение, эффективность обучения, мотивация.

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ta'lim tizimi tubdan transformatsiyaga uchramoqda. Zamonaviy pedagog nafaqat bilimlar majmuasini yetkazuvchi, balki o'quvchi shaxsini shakllantiruvchi psixolog, sotsiolog va murabbiy sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik faoliyatning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining professional qobiliyatlari bilan belgilanadi. Psixologiya fanida ushbu qobiliyatlar shaxsning shunday xususiyatlariki, ular ma'lum bir faoliyat turini muvaffaqiyatli, tez va oson o'zlashtirish hamda bajarish imkonini beradi. E.G'oziyev ta'kidlaganidek, pedagogik qobiliyat pedagog shaxsining faoliyat talablariga mos keladigan psixik xususiyatlari yig'indisidir.

Ilmiy adabiyotlarda, xususan N.V. Kuzmina va F.N. Gonobolin tadqiqotlarida pedagogik qobiliyatlar bir necha guruhga bo'linadi. Ularning har biri ta'lim-tarbiya jarayonida o'ziga xos psixologik funksiyani bajaradi:

1. Didaktik qobiliyatlar: Bu o'quv materialini o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi va yoshiga moslab, tushunarli tarzda bayon qilish san'atidir. Bu qobiliyat egasi murakkab ilmiy muammolarni oddiy va mantiqiy shaklga keltira oladi.

2. Perseptiv qobiliyatlar: O'qituvchining o'quvchi ruhiyatini bevosita kuzatish orqali anglash mahorati. Bu "pedagogik sezgirlik" deb ham ataladi va o'quvchining ichki dunyosidagi o'zgarishlarni so'zsiz tushunish imkonini beradi.

3. Akademik qobiliyatlar: Pedagogning o'z fani bo'yicha chuqur va keng ko'lamli bilimga ega bo'lishi, doimiy ravishda ilm-fan yangiliklarini kuzatib borishi.

4. Kommunikativ qobiliyatlar: O'quvchilar bilan muloqot o'rnatish, ularning ishonchini qozonish va darsda ijobiy psixologik iqlimni shakllantirish qobiliyati. Bu jarayonda "empatiya" (hissiy yaqinlik) muhim rol o'ynaydi.

5. Tashkilotchilik qobiliyatlari: Naqat o'quvchilar jamoasini, balki o'zining ish vaqtini va faoliyatini ham samarali rejalashtirish ko'nikmasidir.

Pedagogik qobiliyatlar o'quv jarayonida quyidagi psixologik vazifalarni amalga oshiradi:

Motivatsiyani shakllantirish: Qobiliyatli pedagog o'quvchida fanga nisbatan "ichki qiziqish" uyg'otadi. Bu o'quvchining bilish faolligini tashqi majburlovsiz oshiradi.

Psixologik barqarorlik va konfliktlar boshqaruvi: Ta'lim jarayoni ziddiyatli vaziyatlardan xoli emas. O'qituvchining emotsional intellekti (EQ) yuqoriligi unga stressli vaziyatlarda o'zini boshqarish va vaziyatni konstruktiv hal qilish imkonini beradi.

Individuallashtirish: Perseptiv qobiliyatlar yordamida o'qituvchi har bir o'quvchining tipologik xususiyatlarini (temperament, qobiliyat, qiziqish) aniqlaydi va ta'limni individual trayektoriya bo'yicha tashkil etadi.

Pedagogik qobiliyatlarni rivojlantirish faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayonda psixologik reflektivlik (o'z faoliyatini tahlil qilish) markaziy o'rin tutadi. Z.T. Nishonova ta'kidlaganidek, zamonaviy o'qituvchi nafaqat pedagog, balki diagnost ham bo'lishi shart. U o'quvchining intellektual va axloqiy rivojlanish darajasini aniq baholay olishi kerak.

Statistik ma'lumotlar va empirik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ va perseptiv qobiliyati yuqori bo'lgan o'qituvchilarning darslarida o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichi o'rtacha 25-30% ga yuqori bo'ladi. Bu o'quvchilardagi "psixologik to'siq"larning kamayishi bilan izohlanadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik qobiliyatlar ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ta'minlovchi subyektiv omildir. Ushbu qobiliyatlarni tizimli rivojlantirish pedagogik oliy ta'limning hamda o'qituvchilar malakasini oshirishning ustuvor vazifasi bo'lishi lozim. Pedagogik mahorat o'qituvchining psixologik tayyorgarligi bilan uyg'unlashgandagina kutilgan yuqori natijani beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Do'stmuhamedova, Sh. A., Tillashayxova, X. A., Baykunosova, G., Ziyavitdinova, G. Umumiy psixologiya (2-kitob): Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: 2020.
2. Nishonova Z.T. Psixologik xizmat. — Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2005.
3. Kuzmina N.V. Способности, одаренность, талант учителя. — Л.: Знание, 1985.
4. Ziyomammedov B. Pedagogika. — Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2006.
5. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi. — Toshkent: " Noshir", 2010.